

Zofia Bilut-Homplewicz

"Die gesamteuropäischen
Verfassungsprojekte im
transnationalen Diskurs : eine
kontrastive linguistische Analyse der
deutschen und polnischen
Berichterstattung", Jarochna
Dąbrowska-Burkhardt, Zielona Góra
2013 : [recenzja]

Tekst i Dyskurs = Text und Diskurs 7, 285-287

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Zofia Bilut-Homplewicz: JAROCHNA DĄBROWSKA-BURKHARDT (2013): *Die gesamteuropäischen Verfassungsprojekte im transnationalen Diskurs. Eine kontrastive linguistische Analyse der deutschen und polnischen Berichterstattung*. Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, 599 ss.

Badania kontrastywne prowadzone przez neofilologów już od dawna odgrywają w językoznawstwie zasadniczą rolę, jednak pod wpływem zwrotu pragmatycznego zakres zainteresowań badawczych został poszerzony o płaszczyznę tekstu i dyskursu. Rozprawa Jarochny Dąbrowskiej-Burkhardt jest jedną z nielicznych monografii zajmujących się kontrastywnym ujęciem dyskursu medialnego w Polsce i w Niemczech, według mojej wiedzy drugą, która została do tej pory opublikowana z tego zakresu. Choćby z tego względu praca ta stanowi novum i zasługuje na uważną lekturę. Ponadto wpisuje się ona w aktualny obszar badań lingwistyki tekstu i analizy dyskursów medialnych, które zyskują coraz bardziej na znaczeniu. Sam temat poddanego refleksji naukowej dyskursu jest również aktualny w kontekście problemów europejskich.

Bardzo obszerna monografia, licząca 599, stron składa się z 10 rozdziałów (wraz ze wstępem i spisem literatury). We wstępie (rozdz. 1) liczącym aż 22 strony znajdujemy m.in. uwagi dotyczące celów pracy, metodologii oraz badanego korpusu. Oczywiście dla każdej pracy podstawowym problemem jest zastosowana w niej metodologia. Autorka proponuje w swej analizie podejścia postmodernistyczne i hermeneutyczne, traktując je jako uzupełniające, choć zauważa, że może to wydawać się pozornie paradoksalne (por. str. 22). Podejście Foucault, jak słusznie stwierdza Autorka, jest z natury antyhermeneutyczne – jak wiadomo badacz ten nie stworzył spójnej teorii – polemika z jego ujęciami zawiera właśnie argumenty przekonujące o tym, że podmiot jest spychany na obrzeża, traktowany jak produkt dyskursu i historii, a jego rola zdeterminowana jest przez sam dyskurs. Jarochna Dąbrowska-Burkhardt stwierdza jednak, że spojrzenie Foucault może być przydatne, ponieważ pozwala uniknąć przesadnych interpretacji (str. 22).

W rozdziale 2 Autorka zajmuje się stanem badań lingwistycznej analizy dyskursu omawiając róż-

ne nurty w podejściach polskich i niemieckich, co daje dobrą orientację czytelnikowi niemieckiemu, który nie zna polskich prac i prezentowanych w nich stanowisk. Rozdział ten zawiera też inne tematy cząstkowe przydatne do celów analizy, m.in. refleksję nad językiem w polityce oraz jego użyciem w mediach. Zamykają go uwagi dotyczące płaszczyzn analizy przeprowadzonej w dalszych rozdziałach przedłożonej pracy. Autorka wyróżnia następujące płaszczyzny analizy: płaszczyznę słów, płaszczyznę metafor oraz płaszczyznę wzorców argumentacyjnych.

Rozdział 3 zawiera refleksje dotyczące badań empirycznych.

Wyjaśnienie pojęć dotyczących Europy i ich definicji w dyskursach narodowych znajduje czytelnik w bardzo obszernym rozdziale 4. Autorka analizuje definicje słownikowe względnie konstatuje ich brak w słownikach, odnosi się do artykułów z analizowanej prasy, a w niektórych miejscach też do literatury pięknej.

Rozdział 5 poświęcony jest debacie nad projektem Konstytucji Unii Europejskiej. Autorka dołożyła starań, by przedstawić tę problematykę wielostronnie i z uwzględnieniem kontekstu historycznego. Na 22 stronach czytelnik może zapoznać się również z charakterystyką badanych mediów w obu korpusach, polskim i niemieckim.

Rozdziały 6–8 stanowią zasadniczą dla całości pracy część empiryczną. Ich tytuły nawiązują bezpośrednio do wydarzeń będących przedmiotem analizy. Jako korpus badawczy posłużyły Autorce artykuły z wybranej prasy niemieckiej i polskiej o zróżnicowanej orientacji, choć oczywiście trudno oczekiwać tu symetrii w ukształtowaniu krajobrazu medialnego, a ogromna liczba przeanalizowanych tekstów – 4507 (por. str. 51) zadziwia wręcz czytelnika. Autorka zestawia kluczowe wydarzenia z tego okresu, a z 19 pozycji znajdujących się na zamieszczonej liście wybiera trzy do analizy: reakcję na przemówienie ówczesnego Ministra Spraw Zagranicznych

Joschki Fischera z 12.05.2000 r. wygłoszone na Uniwersytecie Humboldta w Berlinie, referenda dotyczące Konstytucji Europejskiej we Francji i Holandii (maj 2005 r.) oraz Szczyt UE w Brukseli (czerwiec 2007 r.). Badania dotyczące dyskursu medialnego obejmują dyskusję nad projektami Konstytucji Europejskiej w wybranej prasie niemieckiej i polskiej o zróżnicowanym profilu z okresu 2000–2009. Celem pracy jest zbadanie narodowych dyskursów na temat tych projektów.

Autorka określa ogólnie zastosowaną metodologię jako hermeneutyczno-interpretacyjną, a nie ilościowo-empiryczną. Aspekt ilościowy odgrywa tu jednak również niebagatelną rolę, ponieważ uwidacznia pewne istotne preferencje; nie chodzi tu o przedstawienie dokładnych danych statystycznych w szczegółowym ujęciu procentowym i tabelarycznym, lecz o dane bardziej uogólnione, dobrze więc, że Autorka wybrała właśnie ten sposób, bo bardziej drobiazgowo potraktowanie materiału wykroczyłoby poza ramy już i tak bardzo obszernej pracy. W centrum zainteresowań Jarochny Dąbrowskiej-Burkhardt znalazły się, jak już wspomniano, na płaszczyźnie słów metafory i słowa-klucze, natomiast na płaszczyźnie tekstu wzorce argumentacyjne, a więc przedmiot badań związany z tzw. szkołą (grupą) z Düsseldorfu, przejęty jednak również przez innych badaczy dyskursu. Autorka pisze (na str. 48) o dwóch krokach obejmujących najpierw określenie wymienionych obiektów badawczych, a następnie ważnych dla badań kontekstów ich występowania w nawiązaniu do Busse/Teuberta (1994), będących punktem wyjścia interpretacji.

Należy tu podkreślić, że chodzi nie tylko o analizę samych pojęć-kluczy, lecz również ich kolokacji, co daje pełniejszy obraz; kolokacje traktuje Autorka zarówno jako zjawiska conceptualno-dyskursywne jak i językowo leksykalne (str. 546).

Analiza ukazuje, że występowanie metafor może przekraczać granice tekstu i że mogą one być ze sobą powiązane (str. 85). Stawia też pytania, jakie zakresy/koncepty są aktywowane, jakie dominują w badanym dyskursie (str. 86).

Do pozytywów pracy należy kontrastywny

charakter analiz manifestujący się w uwzględnieniu językowo-kulturowego zaplecza metafor w dyskursach narodowych. Na uwagę zasługuje zaakcentowanie różnic w kolokacjach w obu dyskursach. Szczególnie interesujące są dla czytelnika przykłady, w których uwidaczniają się różne konotacje w prasie obu krajów w odniesieniu do tego samego słowa-klucza (por. str. 394).

W rozprawie znajdujemy obszernie objaśnienia słów-kluczy, ich ujęcia słownikowego, aspektów etymologicznych oraz kontekstu historycznego, względnie politycznego, wiele przykładów opatruje Autorka cytatami z literatury pięknej. Należy też zaznaczyć, że nie ogranicza się ona w analizach jedynie do słów-kluczy, dominujących frekwencyjnie w artykułach polskiej i niemieckiej prasy, lecz podkreśla również różnice między wypowiedziami z prasy innych krajów, zaznaczając zarówno oceny pozytywne jak i negatywne; nawet nieliczne głosy zostały wzięte pod uwagę. Znajdujemy też różnorodne głosy aktorów badanych dyskursów. Właśnie w tym zróżnicowaniu uwidacznia się dyskursywność, ponieważ w dyskursie jest nie tylko ważne to, co zostało mocno zaakcentowane, marginalizowanie pewnych treści jest również wskaźnikiem dyskursywnego potraktowania tematu. Uwagę zwracają w przypadku niektórych słów-kluczy kontrowersyjne podejścia do prezentowanych tematów cząstkowych. Różnice w punktach widzenia Autorka wyjaśnia sięgając do kontekstów nawiązujących do tradycji i aktualnej sytuacji politycznej. Jako sztandarowy przykład może tu posłużyć słowo kluczowe *Patriotismus* (str. 285), które występuje w tekstach polskiej prasy.

Wśród przykładów na plan pierwszy wysuwa się niewątpliwie *polski hydraulik*. Znajdujemy w analizie m.in. elementy humorystyczne, dobrze charakteryzujące rzeczywistość społeczną związaną z tym nowym frazeologizmem (str. 512–513). Autorka ukazuje wyraźnie, że z analizy dyskursu wyłaniają się ‘oblicza’ różnych hydraulików (por. str. 513).

Podkreślić też należy, że wyniki poszczególnych analiz zostały bardzo konsekwentnie zaprezentowane według wcześniej przyjętych

założeń. Po każdej z nich zamieszczone zostało krótkie podsumowanie umożliwiające czytelnikowi zapoznanie się z ich wynikami przedstawionymi w syntetycznej formie. Na uwagę zasługuje również odczytanie Autorki nie tylko w literaturze fachowej, bezpośrednio związanej z tematem, lecz również jej erudycja uwidaczniająca się w znajomości szerszego kontekstu, również beletrystyki (celne nawiązania do literatury pięknej czy też bezpośrednio przytaczane z niej cytaty. Wśród nich znajdujemy również elementy humorystyczne.

Ciekawy przykład analizy stanowią doskonale dobrane cytaty z czasopism *Der Spiegel* i *Wprost* na temat obaw, czy wręcz strachu, jakie wywołał napływ rzemieślników z Polski do Francji (str. 501–502). W analizie fragmentów dotyczących tego problemu uwidacznia się różnica rozumienia tego samego wycinka rzeczywistości w dwóch badanych dyskursach narodowych, co stanowi inspirację do dalszej refleksji. W tym kontekście sprawa dotyczy bezpośrednio obu krajów, w relacji wyjeżdżający-przyjeżdżający do pracy, takie przedstawienie problemu może stać się jednak również punktem wyjścia analiz innych dyskursów, których tematem są problemy ogólnoeuropejskie.

Ważne jest ponadto, że Autorka wspomina o istotnych dla analizy dyskursu treściach i problemach, które nie mogły zostać przedyskuto-

wane w monografii, wskazując w ten sposób pole dalszych badań. Chcę wymienić tu pewne pojawiające się na marginesie uwagi (np. na str. 285) o tym, że niektóre rodzaje tekstów takie jak doniesienia czy komentarze odgrywają w polskim korpusie jedynie marginalną rolę. Natomiast na str. 386 znajdujemy uwagę dotyczącą semantyki leksykalnej i możliwości jej wykorzystania w badaniach nad dyskursem.

Na koniec warto dodać, że Jarochna Dąbrowska-Burkhardt stosuje strategię dyskursywną również w odniesieniu do tekstu własnej rozprawy, a więc dyskutuje ważne kwestie dotyczące jej konstrukcji i prezentowanych aspektów, które mogą wzbudzać kontrowersje. Chodzi tu m.in. o rozmiary pracy, sposób prezentacji nieraz bardzo długich cytatów lub niektórych problemów cząstkowych. Znajdujemy więc uzasadnienie wyboru postępowania badawczego, co uprzedza ewentualne głosy krytyczne ze strony czytelnika.

Omówiona monografia prezentuje aktualną tematykę i ukazuje możliwości zastosowania znanych w analizie dyskursu podejść, a tym samym zweryfikowania ich na konkretnym materiale. Praca ma niewątpliwie szansę, by stać się ważnym punktem odniesienia w dialogu naukowym na temat dalszych badań nad dyskursem.

Waldemar Czachur: DERYA GÜR-ŞEKER (2012): *Transnationale Diskurslinguistik. Theorie und Methodik am Beispiel des sicherheitspolitischen Diskurses über die EU-Verfassung in Deutschland, Großbritannien und der Türkei*. Bremen: Hempen Verlag. (Sprache, Politik, Gesellschaft; 6), 336. S.

Transnationale Diskurslinguistik? Eine linguistische Analyse von Diskursen, die transnationalen Charakter haben oder doch eine kontrastive Diskursanalyse? Für welche diskurslinguistischen Zugänge zum Transnationalen entscheidet sich die Autorin? Woran kann das Transnationale aus linguistischer Perspektive gemessen werden?

Der Titel provoziert eine Menge von Fragen, die den Leser zur Lektüre einladen. Die Autorin schreibt, ihr Ziel sei es, „nachzuweisen, dass beim „Reden“ über Europa bzw. die EU über Länder- und Sprachgrenzen hinweg ähnliche lexikalische oder metaphorische Sprachkonstrukte verwendet werden (können) und somit die For-

mierung eines europäischen Kommunikationsnetzwerks“ (S. 2) gefördert werden könne. Den Ausgangspunkt ihrer Arbeit bildet die These, dass „für die Etablierung einer sogenannten europäischen Öffentlichkeit keine gemeinsame Sprache notwendig ist, weil sich europäische Öffentlichkeit über nationale Teilöffentlichkeiten konstituiert“ (S. 9). Interessant ist aber auch die weitere Annahme, dass die Etablierung einer europäischen Öffentlichkeit durch die Europäisierung nationaler Medien erfolge. Die Autorin möchte anhand dreier Korpora aus der deutsch-, englisch- und türkischsprachigen Öffentlichkeit eine linguistische Analyse des sicherheits-